

Лариса Король, Лідія Черчата

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: РОЗМИСЛИ ПРО ІСТОРИЧНІ ВІХИ

Понад столітня історія факультету філології та журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка актуалізує необхідність ретроспективного осмислення низки значущих фактів і подій, яким один із найстарших факультетів відомого в країні та за її межами закладу вищої освіти завдячує своїми академічними традиціями, науково-педагогічним потенціалом, рівнем сучасного розвитку.

З 1914 р., відтоді, як першого липневого дня в губернському місті відкрився Учительський інститут – спеціальний середній навчальний заклад підготовки вчителя для вищих початкових училищ, мовна освіта вихованців стала підґрунтям виформовування й удосконалення підходів до професійної підготовки вчителя-філолога, історично зумовлених пріоритетів і способів реалізації тих чи тих панівних ідей у практичній діяльності.

Відомо, що основними складниками тогочасної інститутської програми, які забезпечували мовну підготовку вихованців, були російська мова та церковнослов'янське читання, адже українське слово в Російській імперії перебувало під офіційною забороною царату. Щодо іншомовної підготовки в учительських інститутах, то її рівень був значно нижчим, ніж у закладах класичної гімназійної освіти [11, с. 6], у яких змістовий компонент вирізнявся ґрунтовними курсами класичних давніх і нових іноземних мов. Не становив винятку й учительський інститут Полтави, у якому «чужоземні мови» (головно німецьку і французьку) вивчали факультативно.

Директор новоствореного інституту О. К. Волнін виявив неабиякий філологічний хист у викладанні російської мови й інтегрованого курсу педагогіки, у заохочуванні майбутніх учителів до читання й аналізу першотворів, а також здібності організатора, прогресивні методичні погляди – у прагненнях поліпшити навчальний процес. З ініціативи О. К. Волніна до програми вступних іспитів увійшли диктант із російської мови та твір-роздум [23, с. 300]. Викладач В. Н. Тарасов пригадував: «Випробування починалися диктантом (такого змісту й обсягу, щоб можна було сповна визначити рівень гра-

мотності). Дві-три помилки в диктанті хоч і не позбавляли права тримати подальші випробування, але вже значно знижували можливість вступу. Після диктанту був екзамен-твір (зазвичай на розмірковування). Незадовільна оцінка з твору зачиняла перед вступником двері до інституту. Після письмових випробувань із російської мови відсівалося 40–50% вступників» [18, с. 144].

Від 1915–1916 навчального року в інституті проводились обов'язкові позакласні заняття за реферативно-груповою методикою [23, с. 293]. Клас здебільшого поділявся на три групи, кожна з яких писала розлогий твір із російської мови чи літератури або з історії. На підготовчому етапі вихованці ознайомлювалися з рекомендованою викладачем додатковою літературою, добирали цитати, епіграфи, формулювали висновки. Готові тексти реферувалися авторами, потім клас під керівництвом викладача детально аналізував написане. За такого підходу висока оцінка за твір була фактом спроможності не лише точно й уміло розкрити тему, а й бездоганно оформити роботу. Не випадково протоколи засідань педагогічної ради засвідчують ефективність організації самостійної роботи з гуманітарних дисциплін як такої, що впорядковувала знання, призвичаювала вихованців до систематичної напруженої праці з першоджерелами та формувала в них відповідальність.

Академічні новації першої особи інституту гаряче підтримував збірник О. К. Волніна на ниві філології, випускник Петербурзької духовної академії, секретар педагогічної ради, викладач російської мови з методикою, теорії та історії російської словесності, церковнослов'янської мови Ф. В. Лисогорський [11, с. 11]. На вістрі його доскіпливої уваги постійно перебували чіткість і правильність вимови, граматична і стилістична вправність вихованців як на заняттях, так і в позанавчальний час.

Високим результатом докладених викладачами зусиль стали студентські досягнення. За спогадами О. К. Волніна, виступи вихованця А. С. Макаренка вирізнялися не тільки ґрунтовністю й логічністю в розкритті думок, але були довершені за формою, він

«цілком вільно володів усним словом і, що особливо вражало в українцеві, майстерно володів у ньому гнучкою і стрункою фразою чистої російської літературної мови... Це був у нього якийсь особливий дар. Упродовж 2–3 годин він міг викладати усно доповіді цілком літературною російською мовою, пересипаючи її раз у раз українськими виразами із притаманним йому українським гумором, що тримало на неослабній висоті увагу слухачів <...> і створювало велике враження від прослуховування його» [18]. Характеристика, видана педагогічною радою інституту, репрезентує філологічні успіхи нагородженого золотою медаллю випускника А. С. Макаренка: «Макаренко Антон Семенович – видатний вихованець за своїми здібностями, знаннями, розвитком і працьовитістю. Особливе зацікавлення виявив до педагогіки та гуманітарних наук, багато читав і виконав прекрасні твори. Буде дуже обдарованим викладачем усіх предметів курсу вищих початкових училищ, особливо історії та російської мови» [19].

По щоденні, переконаннях і долях вихованців та викладачів било громовицями історії: Перша світова війна спричинила загальну мобілізацію, знецінення людського життя, безробіття, епідемії та розорення. Початок національно-визвольних змагань загострив за давніми суперечностями, розпалюючи багаття внутрішніх протистоянь. Патріотичні ідеї, просочуючи бунтівливий, спраглий правди молодіжний окіл, вилились у вимогу покласти край тотальному зросійщенню в навчальних закладах міста. Від лютого 1917 р., доводить у своєму дослідженні Ю. В. Орел, проблема українізації освіти стала нагальним завданням визвольних змагань [15].

23 березня 1917 р. животрепетну мовну проблему бурхливо обговорювали і на відкритих зборах Учительського інституту [22]. На терезах голосування виважувалося два проекти ухвали: з нового навчального року викладати всі дисципліни лише українською мовою *versus* подальше російськомовне навчання, доповнене курсами української мови, української літератури та ін. Більшістю голосів зібрання ухвалило, що «інститут мусить бути цілковито українським» [6, с. 29]. Через два тижні, 7 квітня 1917 р., педагогічна рада закладу, зреагувавши на настрої вихованців, стримано зауважила, що визнає їхнє право на навчання рідною мовою, але рівень мовної компетентності викладачів і скрута з навчальними засобами внеможливають різку зміну академічного дискурсу [23, с. 294].

Питання «викладової мови» зав'язалося гордієвим вузлом: позиція небайдужої інститутської молоді ставала наступально-безкомпромісною, а директор з викладачами – ревнителі монархії за посадовими обов'язками й особистими переконаннями – не сприймали ідей національного відродження.

У роз'ятрений викликами й очікуваннями 1917–1918 навчальний рік Полтавський учительський повів новий керманіч – досвідчений педагог-інтелектуал, відомий громадський діяч, очільник полтавського товариства «Просвіта» О. А. Левитський.

Обдарований вихованець професора-славіста Новоросійського (Одеського) університету О. О. Кочубинського активно впроваджував новітні європейські методики викладання мови, не визнавав методичних стереотипів і тим уніс новизну в аудиторії Учительського інституту. Його вихованцем заїмпонувала логіка вивчення дисципліни «Українська мова», вибудувана як комплекс п'яти типів занять: 1) уроки загального розбору теми (лекції); 2) комбіновані семінари з поглибленим самостійним вивченням навчального матеріалу; 3) уроки-захисти тематичних завдань; 4) уроки-практикуми; 5) заняття узагальнення й систематизування знань (так звані «суботи») [20, с. 45]. О. А. Левитський зауважував, що «суботи» проходили по-особливому: у професорській оселі, за чашкою чаю. Збираючись на гостини до директора, студент-доповідач опрацьовував значний обсяг матеріалу з тієї чи тієї теми, щоб підготуватися до публічного виступу. На етапі обговорення виголошеної доповіді присутні запитували, коментували, робили зауваги й висновки. Опісля зголошувався виступати зі словом Олекса Августинович: спочатку підсумовував тему, а потім ґрунтовно знайомив вихованців із новинками української методичної літератури, рекомендував підручники, статті, словники, ділився з тямовитою молоддю книгами з власної бібліотеки: «Чим далі, тим ці суботні заняття ставали жвавішими, триваючи по шість годин» [20, с. 45].

О. А. Левитський був прикладом для підлеглих і як успішний філолог-поліглот, чію високу любов до українського слова увиразнювало вільне володіння німецькою, французькою, польською, латинською, давньогрецькою мовами, а згодом і як перекладач – його переклад роману Еміля Золя «Шахтарі» мав три видання.

Під проводом цього «справжнього українського патріота, людини з ґрунтовною освітою», за висловом Г. Г. Ващенко, Полтавський учительський інститут перетворився на осередок української школи, передової філологічної думки. Закономірно, що інститут виконав розпорядження гетьманського уряду 1918 р. щодо обов'язкового вивчення української мови та літератури

Українізація освіти продовжилася й за часів Директорії УНР. До обов'язкових дисциплін філологічного циклу від 1918–1919 навчального року належали «Українська мова та література», «Російська мова і література», «Грамматика», «Вступ до вивчення мови з елементами науково-філософського обґрунтування», а до необов'язкових – «Латинська мова», «Іноземна мова», «Декламування».

О. А. Левитський як публічна постать, переконаний українофіл одним із пріоритетів у своїй роботі вважав відкриття в місті Історико-філологічного факультету Українського народного університету, який і розпочав свою роботу 6 жовтня 1918 р.

Діяльність факультету на терені словесності певний час забезпечували метри Харківського університету, як-от фахівець із давньослов'янської мови та палеографії професор С. М. Кульбакін, фольклорист, етнограф, літературознавець, автор численних краєзнавчих праць професор М. Ф. Сумцов. Була на гідному рівні й команда місцевих знаменитостей: професор В. О. Щепотьєв – поважаний філолог, відомий дослідженнями в галузях фольклору й етнографії, О. Т. Бузинний – визначний український літературознавець, І. Я. Чаленко – знавець латинської мови, античної та російської літератур, І. С. Прийма – палкий поборник рідної мови, директор першої в Полтаві української гімназії.

Лекції з історії літератури приїздив читати український письменник, лінгвіст-поліглот, автор граматик, словників, численних перекладів М. Г. Йогансен. Історію західноєвропейської літератури викладав Л. М. Степанов, який, крім власне літературних явищ, дохідливо аналізував зі студентами ідейно-естетичні тенденції, що вплинули на еволюцію художнього мислення, розкривав повноту творчості європейських письменників, розмаїття жанрів, образів, стилів, наративних ситуацій.

Навчання в талановитих майстрів справило великий вплив на студентську молодь. У статті «Полтавський університет», опублікованій 1930 р. в Парижі на шпальтах тижневика «Тризуб» випускником Історико-філологічного факультету 1921 р. С. П. Наріжним, читаємо про культ знань і навчальну звитягу майбутніх полтавських філологів: «Головна аудиторія полтавського університету нагадувала скоріше якісь публічні виклади чи навіть театральну салю <...>. Вміщала вона, мабуть, більше 300 осіб. І ця аудиторія була майже завжди повною; часто слухачі заповнювали навіть проходи між стільцями й хори...» [14]. У своїх спогадах С. П. Наріжний не оминув увагою й нову форму позааудиторної роботи – літературний суд. На його засідання, що відбувались у недільні та святкові дні, збиралося чимало охочих до участі в групових дискусіях, до експромтів, інтерпретування художнього тексту, переконливого аргументування.

Сучасні дослідники історії ПНПУ імені В. Г. Короленка (Л. Л. Бабенко, Л. Л. Безобразова, Г. М. Білик, Л. М. Булава, Б. В. Год, О. П. Єрмак, П. А. Кравченко й інші) переконливі у висновках, що Полтавський історико-філологічний факультет відігравав помітну роль у становленні україномовної гуманітарної освіти краю. Це насамперед зумовлене тим, що, з одного боку, у вищій освіті натхненно працювали передові

діячі національного руху, а з другого – надзвичайно високим виявився попит полтавської молоді на українськомовну освіту. Умотивовані на особистісний розвиток, на здобуття знань студенти горнулися до слова, до проникливого осмислення літературних творів.

Важливо наголосити й на тому, що Полтавський історико-філологічний факультет і Полтавський учительський інститут мали доленосну спільність – інтелектуально-творчий потенціал викладачів, які самовіддано працювали в обох цих закладах, започатковуючи освітні традиції та підносячи підготовку майбутнього філолога на рівень високого професіоналізму. З їхніми іменами пов'язане розширення національної проблематики в освітньому процесі, культивування інтересу студентства до літератури, історії, культури України, до боротьби проти поневолення та деспотії як засадничого світоглядного дороговказу.

Однак у сценарії більшовицької влади розбудова національної вищої школи виявилася, на жаль, пустим ліберальним гаслом. Уже в 1920–1921 рр. бюрократичні тенета, розправи з професорами і студентами за найменшою підозрою в нелояльності до марксистсько-ленінських постулатів зробили своє: діяльність Історико-філологічного факультету в Полтаві поступово згасла.

Тим часом урядові директиви 1917–1921 рр. прирекли Полтавський учительський до кількох реорганізацій, у ході яких подеколи домінували розбіжні орієнтири щодо мови в академічному процесі. Якщо у травні-липні 1919 р. вища школа з 4-річним терміном навчання за назвою «Полтавський педагогічний інститут» стояла на засадах українізації, то вже на початку серпня денікінська влада в особі директора вчительського інституту П. І. Ковалевського усунула всіх українських викладачів і набрала російськомовний штат. Коли в Полтаві відновили радянську владу, студентів знову почали навчати українськомовні лектори.

У січні 1920 р. в Полтавському українському педагогічному інституті з'явився словесно-історичний відділ, що складався з 9 лекторів [16, с. 17]. Його очолив професор О. Т. Бузинний – відомий український літературознавець, поліглот, педагог. Знавець латини, давньогрецької, німецької, польської, французької, він блискуче читав лекції з курсу класичних мов, методу мовознавства, історію української та російської літератур. Примітно, що такі дисципліни, як «Дитяча література», «Виразне читання», «Нова мова» вивчали не лише майбутні філологи, а всі студенти інституту.

Значний вплив на навчальний процес, а отже, і на загальний стан справ на словесно-історичному відділі, спричинили постанови «Про введення української мови в школах і радянських установах»

(21 вересня 1920 р.), «Про введення української мови в усіх навчально-виховних закладах з неукраїнською мовою навчання» (21 жовтня 1920 р.), «Про підготовку працівників освіти з обов'язковим вивченням української мови» (4 травня 1920 р.). Оприятлені в них урядові рішення позитивно позначилися й на кількості студентів: 1921 р. на найбільшому словесно-історичному відділі навчалося 79 студентів: 36 на другому курсі, 28 на третьому, 15 на четвертому.

10 квітня 1921 р. внаслідок злиття Полтавського педагогічного інституту й Історико-філологічного факультету утворився Полтавський український інститут народної освіти (ПІНО) [2].

Літературно-мистецький факультет словесно-історичного відділу ПІНО – предтеча факультету філології та журналістики ПНПУ імені В. Г. Короленка – став осередком 3-річної підготовки майбутнього вчителя-філолога. 304 майбутні філологи відвідували заняття з 17 до 22 години, адже вдень, щоб якось звести кінці з кінцями, працювали у школах із ліквідації неграмотності, дитячих будинках, відділах народної освіти тощо або ж на підприємствах чи навіть різноробами. Водночас на факультеті зародився своєрідний академічний симбіоз: колишні вихованці Історико-філологічного факультету, які раніше опановували класичну університетську програму, почали додатково вивчати методики викладання фахових дисциплін, предмети психолого-педагогічного циклу; натомість рівень їхньої теоретичної підготовки, вміння глибоко й усебічно проникнути в сутність художнього твору були прикладом розвинутого філологічного мислення для студентів із ПІНО.

Викладачі та студенти-словесники гуртувалися навколо першого ректора Полтавського інституту народної освіти, відомого ученого-філолога, краєзнавця, фольклориста, етнографа, перекладача, культурного і громадського діяча В. О. Щепотьєва. Притягальною силою для молодого розуму були не лише наукові праці професора за творчістю П. О. Куліша, Панаса Мирного, Т. Г. Шевченка, з питань самотності українського фольклору й етнографії, а передовсім рідкісне поєднання в особі наставника енциклопедичних знань, досконалого володіння грецькою, латинською, французькою мовами та риторичної майстерності, харизми. Колишня учениця, педагог з Австралії Марія Дейко, описала свого навчителя так: «Людина ніжної, чутливої душі та лагідної товариської вдачі, що щасливо сполучалася з дотепністю й жартівливістю, він користувався загальною пошаною і любов'ю. Золотоустий майстер, він захоплює і веде за собою численну аудиторію, що збирається на його прилюдні доповіді, де він <...> переплітає українську літературу з історією нашого народу. Дуже мелодійний, баритонального тембру голос, лагідні темні очі, спокійне, обрамоване тем-

ною, досить довгою “окладистою” бородою обличчя, неквапна, розважна мова чарувала слухачів, а висока ерудиція імпонувала їм» [8, с. 69].

Філологічно-педагогічний тріумф В. О. Щепотьєва тоталітарна держава розтоптала у звичний для себе спосіб: арештами (1920 р., 1928 р., 1937 р.); засланням, звинуваченням у веденні контрреволюційної націоналістичної агітації та переховуванні націоналістичної літератури, участі в контрреволюційній організації та розстрілом (1937 р.).

Посаду декана словесно-історичного відділу від травня 1921 р. обіймав І. В. Лебединський, наприкінці 1921 р. заарештований органами ВУЧК за звинуваченням у належності до петлюрівського руху.

В умовах політичних цькувань і спричинених ними непоправних кадрових утрат, в умовах розрухи, масового зубожіння вкрай важко було вкомплектувати штати 7-ми мовознавчих і літературознавчих кафедр. Перший склад викладачів-філологів був таким: проф. М. І. Сагарда, проф. Е. Е. Кагаров, викл. Л. М. Степанов (кафедра всесвітньої літератури); проф. О. І. Білецький (кафедра історії російської літератури); проф. М. Ф. Сумцов, проф. В. О. Щепотьєв, викл. О. Т. Бузинний (кафедра історії української літератури); проф. І. С. Прийма, викл. Т. І. Франко (кафедра класичної філології); проф. П. Г. Ріттер (кафедра порівняльного мовознавства); проф. І. В. Шаля, викл. І. Н. Капустянський (кафедра української мови з методикою викладання). Понад 40% посад (9 професорських і 4 викладацьких) залишалися вакантними.

У штабі ПІНО були й викладачі іноземних мов. Німецьку мову викладали Є. Е. Берг, Х. Е. Коробко, М. А. Грюн, французьку – М. О. Марченко, англійську – Д. Л. Сергійв. Коло іноземних мов планували розширити польською (1 викладач) та класичними мовами (2 викладачі), проте станом на 1921 р. вивчення цих дисциплін не розпочалося. Нині важко сказати, чи належали перші «іноземці» до якоїсь із названих вище кафедр, чи інститут створив для них окремий підрозділ. З огляду на те, що чимало кафедр ПІНО склалися з 1–2 викладачів, міг бути й умовний поділ на кафедри за мовою викладання: кафедра німецької мови, кафедра французької мови, кафедра англійської мови.

Ознакою часу було й те, що чи не кожен викладач шукав підробітку, аби якось проіснувати [16, с. 19]. У спогадах Г. Й. Майфета про Я. Ф. Неврлі [13] зауважено, що «стрімка інфляція невпинно простувала шляхом геометричної прогресії <...> всі стали мільйонерами, а насправді нищими жебраками». І студенти-філологи, і професори, пише Г. Й. Майфет, намагалися купувати «випадкові» підручники на так званій «губтучі» (міській барахолці). Їм поталанило придбати курси загального мовознавства Томсона, Поржезинського, Поліванова, підручник англійської мови Нурока, німецької – Міквітца, граматику ні-

мецької мови Андерсона, окремі твори зарубіжних класиків мовами оригіналів. Саме від підручника, який удавалося роздобути, залежала тема того чи того практичного заняття [13, с. 147–148].

Поширеною формою позааудиторної навчальної роботи були в ті роки філологічні семінари, на яких обговорювали зміст підготовлених студентами рефератів, проте майданчиком яскравих, незалежних думок семінари не стали через те, що й самі тексти рефератів, і виступи авторів рясніли сентенціями ідеологічного офіціозу.

У червні 1921 р. держава оновила структуру ІНО. Станом на вересень 1922–1923 навчального року в Полтавському ІНО діяв факультет соціального виховання, що мав у своєму складі дошкільно-клубний і шкільний відділи [16, с. 24]. Гуманітарії належали до другого із зазначених.

Факультет випало очолювати трьом деканам: ученому-літературознавцеві Л. М. Степанову, 1923 р. звільненому з посади за результатами інспекції губернського відділу освіти; юристові за освітою Р. В. Кутепову, який через кілька місяців після призначення теж утратив посаду через арешт (травень 1923 р.); професорові-філологу О. Т. Бузинному, якого ув'язнили 1928 р. «за контрреволюційну діяльність», а згодом засудили до п'яти років таборів.

Упродовж 1923–1928 рр. Олександр Тихонович Бузинний працював у непростих обставинах експериментів: розподіл за напрямками підготовки скасували, через те на початковому етапі інститутських студій викладали лише спільні для всіх ідеологічні, загальноосвітні, та психолого-педагогічні дисципліни, а далі розпочиналась інтенсивна фахова підготовка. Крім того, від 1922–1923 навчального року в ПІНО впроваджували так звану «дальтонізацію» навчання. Класні кімнати переінакшили в предметні навчальні лабораторії [16, с. 21], де майбутні словесники самостійно опрацьовували розподілений на завдання програмовий матеріал. У 1924–1925 навчальному році групова робота проводилася за таким алгоритмом: викладач оголошував тему, давав лаконічні пояснення, повідомляв план роботи, рекомендував літературу і призначав день консультації. Левову частину роботи студенти виконували самостійно. Для цього курс розбивався на ланки, лідери яких стежили за навчанням, вели облік відвідування, за потреби контактували з викладачами й адміністрацією. Студенти-філологи колективно виконували завдання, писали конспекти, збирали красназнавчі матеріали, зачували напам'ять поезії та уривки з художніх творів. Після опрацювання навчального матеріалу відбувалася конференція, де результати роботи групи оприлюднювали у формі доповіді делегованого нею студента. На основі цих виступів викладач і виставляв оцінку всім.

О. Т. Бузинний у критичній статті «Спроба “Дальтон-плану” в Полтавському ІНО в 1924–1925 навчальному році» зауважив, що позитивні очікування від «дальтонізації» розчинилися в негативних наслідках, тому вже за рік відбувся планомірний відступ від цієї форми організації навчального процесу» [7, с. 93]. Проте під впливом «Дальтон-плану» пізніше поширився бригадно-лабораторний метод [16, с. 21].

Той навчальний рік примітний не тільки не зовсім удаюю спробою гуртового навчання, – поживився і процес українізації інститутів народної освіти. Поштовхом у цій справі стала постанова «Про введення викладання на українській мові по педагогічній вертикалі» (10 липня 1924 р.), у якій згадувався Полтавський ІНО як один із закладів, де впроваджено викладання рідною мовою на всіх факультетах.

Обіжник 12.06.1925 р. «Про українізацію педагогічного персоналу і студентів ІНО» зобов'язав: «...улаштувати гуртки української мови. При кожному ІНО повинно бути консультаційне бюро живої української мови, що дає поради для правильного вживання української фразеології. Студентів, які не вміють читати, писати та говорити українською мовою, забороняється переводити на старші курси (за відповідальністю ректора)».

Полтавський інститут народної освіти наказ влади виконав. По-перше, протягом 1925–1926 навчального року при відділі літератури кабінету суспільствознавства запрацював студентський етнографічний гурток. Статут гуртка і план його роботи затвердила суспільствознавча предметна комісія 06.04.1926 р. До складу бюро гуртка входили: керівник – В. О. Щепотьєв, голова – студент Козубенко, секретар – студент Маслівець. Спостережено, що 12 членів гуртка провели 6 засідань, на яких розглянули етнографічні збірники Б. Д. Грінченка, анкети, надіслані етнографічною комісією при Всеукраїнській академії наук (ВУАН), проаналізували дібрані студентами матеріали. В. О. Щепотьєв усіма способами прилучав студентів до українського фольклору. Полтавські гуртківці поділилися з мастодонтами народознавства записами пісень-частівок «яблучок», народних дитячих ігор, за що отримали подячного листа від поважаних комісієнтів. По-друге, створили консультаційне бюро. По-третє, керівництво ПІНО знайшло необхідні кошти для передплати кількох українськомовних газет, придбання словників, навчальних посібників, хоч дошкульну проблему із забезпеченням навчальною літературою це не розв'язало.

Важливим елементом підготовки вчителя-філолога була педагогічна практика, для її проходження в м. Полтаві інспектура визначила школи № 1, № 2, № 6, № 7. Студенти першого й другого курсів проходили двотижневу практику в молодших класах цих шкіл або в дитячих будинках, де знайомилися із життям і читацькими зацікавленнями малюків. Третьо-

курсники впродовж місяця працювали помічниками вчителів у старших класах. Лекційні заняття на час практики припинялися, і студенти повністю віддавалися роботі. Після закінчення практики кожна академічна група захищала звіти у присутності співробітників установи практики. Від 1925 р. філологи-практиканти почали проводити, відвідувати й аналізувати уроки [16, с. 21].

Державний план 1925 р. актуалізував уведення на перших курсах так званого укрлікнепу – вивчення української мови студентами, які не володіли нею в обсязі, визначеному програмами для вишів. Чотири години мовного інтенсиву на тиждень ставили за мету підвищення рівня українськомовної компетентності майбутніх учителів, які 1925–1926 навчального року мусли скласти обов'язковий екзамен з української мови. Без позитивної екзаменаційної оцінки здобувач освіти не отримував свідоцтва про закінчення інституту.

До слова, у 1920-х роках філологи по-особливому отримували документ про вищу освіту. Після курсу обов'язкових дисциплін усіх відряджали до школи на однорічне стажування, за час якого студенти виконували дипломні проекти. Захист робіт відбувався на засіданні кваліфікаційної комісії. Фахівцем-словесником можна було стати лише за умови успішних результатів стажування й захисту.

Нові вимоги висувалися також до викладачів. Згідно з обіжником № 51498 від 23.09.1926 р. «Про порядок іспитів з української мови для тих осіб, що їх призначається на посади викладачів у вишах» на початку навчального року «здобувачам викладацького чину» належало провести українською мовою «зразкову працю із студентами (лекцію, бесіду, практичну роботу чи ін.)» у присутності комісії у складі декана, уповноваженого окружкому в справах українізації та представників адміністрації вишу. Затвердження на посаду відбувалося, якщо аплікант «виявляв достатню підготовленість до ведення праці українською мовою».

Викладачі прилучали майбутніх педагогів і до громадських справ у виші та за його межами. Студенти-філологи організували лікнепи, входили до складу таких організацій, як «Друзі книги», «Геть неписьменність!», «Друзі дітей» тощо [16, с. 23].

На межі 1920–1930-х рр. запроваджувалася чергова реформа, відповідно до якої Полтавський ІНО став Полтавським інститутом соціального виховання (ІСВ) – закладом неповної вищої освіти [1; 16, с. 24]. Орудником шкільного факультету, до якого належав історико-філологічний відділ, у жовтні 1930 р. призначили історика І. М. Ромера, а в лютому 1932 р. – ученого-літературознавця, професора Ю. Ю. Циганенка.

У номенклатурі філологічних кафедр шкільного факультету – кафедра мовознавства й кафедра літератури. На них покладалося завдання «ударними темпами» (за 3 роки) готувати вчителів-словесників для семирічної школи.

На початку 1930-х рр. тоталітарна держава розпочала навальний пропагандистський наступ на українське національне відродження. Для філологів ПІНО, як і для решти студентів, запровадили політгодини. На таких заняттях утлумачували судження «класиків» марксизму-ленінізму, виславляли грандіозні плани п'ятирічок, «широко ознайолювали» з питаннями внутрішньої та зовнішньої політики, постановами й матеріалами партійних з'їздів і пленумів ЦК, конгресів Комінтерну, партзборів інституту, тезами доповідей партійного керівництва. Доповідачі завзято доводили необхідність якнайжорсткішої боротьби з ворожими угрупованнями, вимагали покари ворогам, партійних чисток тощо. Присутність кожного студента на таких заняттях була, певна річ, обов'язковою.

На тлі непозбувної ідеологічної зашореності в серпні 1930 р. Наркомос УСРР афішував чергове оновлення навчального плану. Виконуючи наказ, скоротили теоретичні курси, збільшили кількість практичних занять та обсяг шкільної практики.

Філологічним кафедрам Полтавського ІСВ бракувало асистентів, тому кращих студентів, починаючи з другого курсу, призначали на посади позаштатних асистентів (із навантаженням 140–360 годин на рік).

1932 р. примітний і новими структурними змінами, як-от: на базі шкільного факультету організовано агро-математичний і соціально-економічний. До соціально-економічного належав мовно-літературний відділ. У його складі – дві кафедри та 89 студентів. Кафедра мовознавства зберегла свою первинну назву, а от кафедра літератури стала кафедрою літературознавства.

Рівень успішності студентів мовно-літературного відділу був невисоким. За дослідженнями Л. М. Булави, у наказі директора Полтавського ІСВ П. М. Койнаша від 13.03.1933 р. констатовано «наявність значної частини студентів, що не засвоїли елементарної мовної грамотності» [3, с. 69]. Вочевидь, це стосувалося й частини майбутніх філологів. Раз у раз кафедри відділу проводили «штурмові декади боротьби із “хвостами”» [3, с. 69], та, незважаючи на вжиті заходи, за три роки навчання значна частина студентів сходила з дистанції.

Справедливо буде зауважити, що не тільки академзаборгованість спричинила небувале скорочення контингенту. Партійне керівництво не допускало до вищої освіти вихідців із непролетарських верств населення, яких виявляла й відраховувала спеціальна комісія.

Упродовж 1920–1930-х рр. Україну несамовито уярмлювали молохом насильницької колективізації, Голодомору, політичних репресій, тож ні інститут, що готував майбутніх педагогів, ані його мовно-літера-

турний відділ не обминула загальна біда й фатальне кадрове знекровлення. Влада стала на шлях агресивної русифікаторської політики й нищила тих представників інтелігенції, які могли свідомо чи бодай необачним висловлюванням посягти вагання серед одурманеного пропагандою студентства.

Міська преса зарясніла викривальними передо-вцями, одна з яких таврувала «полтавську ІНОВську групу націоналістів – охвістя соціально-ворожих елементів» [2, с. 200]. Політично неблагонадійним уважався філолог Є. М. Кудрицький, бо перебував під слідством за інакодумство на попередньому місці роботи. Пляма в біографії завідувача кафедри російської мови М. В. Судейкіна – відвідування спиритичного сеансу – стала зачіпкою для звільнення. Викладача І. А. Волинського притягнули до відповідальності за «націоналістичне викладання української мови». Декана О. Т. Бузинного за «злочинну діяльність» кинули до в'язниці [2].

Газета «Соціалістична Харківщина», пише Л. Л. Бабенко, різонула по живому статтю «Націоналістичне кубло в Полтавському педінституті» [2, с. 201]. Діставши формальний привід для нової хвилі «очищення» опального вишу, каральна система спрацювала блискавично. Ректора І. М. Онісіна та викладачів філологічних дисциплін звинуватили в тому, що вони «розвалили роботу підрозділу». На засіданні парткому «студенти-активісти», які отримали незадовільні оцінки, накинулися на Є. М. Кудрицького, звинувативши викладача в неякісному викладанні курсу сучасної української мови і презирливому ставленні до них. У подальшому кримінальному дізнанні 1937 р. Є. М. Кудрицькому пригадали навіть «неправильні приклади» словотворення за допомогою суфіксів -изм, -ізм, -іст, -ист, -ина: фашизм, фашист, троцькізм, троцькіст, скрипниківщина [2, с. 201–202]. «Доброзичливіці» допомогли викрити «приховану шкідницьку натуру» лектора П. К. Падалки, який не критикував на своїх лекціях «ворогів народу» – письменників О. І. Копиленка, І. Ю. Кулика, І. Ю. Сенченка.

1941 р. за критичні коментарі про історичні події арештували викладача кафедри української мови Л. Ю. Догадька [2, с. 203], 1944 р. ув'язнили завідувача кафедри іноземних мов А. І. Сичову [11, с. 6]. Точна кількість жертв сталінських репресій серед викладачів і студентів-філологів невідома.

Ті, хто уник допитів і тортур, опинилися в лабетах пристосовництва. Потерпаючи від морального виснаження, мовно-літературний факультет намагався не впасти в безпросвітний песимізм. Успіхами в навчальній діяльності, у наукових дослідженнях, чистим сумлінням своїх достойників і безвинних жертв філологічна громада торувала дорогу до педагогіки майбутнього.

Молодь осягала зміст літературних творів, закохувалась у слово. Поволі зміцнювалася матеріальна база кафедр історії української літератури, усесвітньої літератури, української мови, порівняльного мовознавства, класичної філології. Для підвищення успішності практикувалася допомога старшокурсників молодшим товаришам. Студенти поєднували навчання із суспільно-політичною практикою, у ході якої майбутні мовники та літературознавці виступали перед робітниками й колгоспниками з доповідями, організували концерти, літературні вечори. Усе це позитивно позначилося на якості підготовки вчителя-філолога, однак попереду були великі випробування.

Україну накрило лихоліттям Голодомору. На відміну від мільйонів селян і сотень тисяч сільських учителів, студенти та викладачі Полтавського ІСВ отримали шанс не померти мученицькою смертю. Студент-філолог Полтавського інституту соціального виховання М. К. Пойдименко описав своє навчання у 1930–1933 рр. так: «Учитися було важко. <...> Але бажання здобути вищу освіту, стати педагогом змушувало терпіти всі незгоди й лиха. Була стипендія, давали картки на хліб і також сніданки, обіди та вечері. Однак для молодих людей всього того було так мало, що завжди ходили напівголодними, виснаженими» [9, с. 9].

У серпні 1933 р. відбулася важлива реорганізація – Полтавський інститут соціального виховання знову став закладом із 4-річним терміном навчання, а мовно-літературний та історичний факультети – окремими підрозділами вишу.

На факультеті проходила «зміна педагогічної варти». Кампанія арештів із наступним ув'язненням або стратою, переслідування, шалений адміністративний тиск, голод і недуги з року в рік зменшували кількість викладачів старої генерації – великих інтелектуалів, мудрих навчителів, які залишалися позачасовими постатями в обширі педагогічної діяльності структурного підрозділу.

Серед високих професіоналів, живих енциклопедій передвоєнного часу відзначали завідувача кафедри загального мовознавства, професора В. М. Гуссова. Його насичені лінгвістичними фактами лекції зачаровували змістовністю, дивовижно поєданою з дотепністю, розкутістю атмосфери. Примітно, що під крилом кафедри В. М. Гуссова працювали й викладачі іноземних мов.

Фундаментальність та образність давали поживу студентському розумові на лекціях із літератури професора С. Ю. Гаєвського – віртуоза аналогій і поетики художнього тексту, майбутнього релігійного діяча УАПЦ, архієпископа Мельбурнського і Австралійсько-Новозеландського (1953). Полтавський період біографії Семена Юхимовича розпочався 1929 р. і виявився недовгим – два навчальних роки, однак його педагогічна діяльність залишила помітний слід в інтелектуальному розвитку майбутніх учителів.

Рисами глибокого гуманізму позначена діяльність В. С. Оголевця – філолога, юриста, музикознавця й композитора, рідкісного хисту педагога. Від 1929 р. він працював у Полтавському педагогічному інституті, викладаючи курси історії російської та західноєвропейської літератур; 1935 р. був призначений на посаду завідувача кафедри російської літератури; через рік, 1936-го, державна кваліфікаційна комісія при Наркомосі УРСР надала йому звання доцента літературознавства. Володимир Степанович високо шанував самостійність думки, щиро радів кожному успіхові, кожній оцінці «відмінно». «Сумнів на користь студента!» – таким було його непорушне професорське правило і на практичних заняттях, і під час сесій [5].

Яскрава історична постать – відомий український літературознавець, мистецтвознавець, перекладач, людина неймовірної величі духу і трагічної долі Г. Й. Майфет. Він у січні 1930 р. першим в історії ПНО захистив дисертацію «Творчість Мирослава Ірчана» й отримав наукове звання кандидата філологічних наук за спеціальністю «Західноєвропейська література». На той час дослідник вирізнявся гідним науково-літературним доробком. Фундаментальна монографічна праця «Матеріали до характеристики творчості П. Г. Тичини» (1926), двотомник «Природа новели» (1928, 1929), сотні наукових статей принесли авторові загальне визнання й дотепер не втратили свого історичного значення [13].

Григорій Йосипович вільно володів англійською, французькою, німецькою, італійською, іспанською мовами, а також давньогрецькою, латинською, староболгарською, санскритом; він опублікував такі перекладознавчі студії, як «Англійські переклади з Шевченка» (1927), «Шевченко в французькій інтерпретації» (1928), «Композиційна архітектоніка поезії “Мені однаково” та її відтворення в німецькому й англійському перекладах» (1929), працював над перекладами оповідань Рільке, Х'юза, над власними новелами й оповіданнями з життя Чайковського, Шуберта, писав влучні епіграми; створив картотеки з історії російської поезії, рукописні списки віршів Б. Л. Пастернака, М. М. Асєєва, О. С. Пушкіна, С. О. Єсеніна, Омара Хайама, Т. Г. Шевченка [13].

На жаль, педагогічну й наукову діяльність ученого обірвав сталінський терор. Арештами, нелюдськими умовами виживання в таборах, байдужістю рідного міста, до якого повернувся після тривалого заслання, у вересні 1975 р. система знищила його.

Прощаючись із Майстрами, факультет словесників покладав надію на молоду зміну та ліпші часи. На тлі драматичних подій 1933 р. кафедри української, російської та зарубіжної літератур прийняли перших 13 аспірантів. Науковим керівником майбутніх кан-

дидатів філологічних наук зі спеціальності «Українська література» був професор Ю. Ю. Циганенко, який читав їм курс історії української літератури та методику викладання літератури у вищій школі. Підготовка аспірантів із російської літератури лягла на плечі доцента В. С. Оголевця. Серед його учнів – М. А. Крестинін, І. Т. Чирко, А. М. Гуренко й ін.

Аспірантура інституту дала два випуски. У 1935–1936 рр. її закінчили філологи А. М. Гуренко, К. І. Козубенко, Т. І. Марусенко, І. Т. Чирко, П. К. Падалка, П. Ю. Кикоть, які посилили кадровий склад вишу [10, с. 7]. Пожвавилася й наукова робота філологічних кафедр, які досліджували творчість українських і російських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. (Лесі Українки, Панаса Мирного, С. В. Васильченка, В. Г. Короленка), проблеми методики вивчення мови й літератури в школі. Результати досліджень виголошувалися на так званій «травневій сесії» – науковій події року.

На гостини до майбутніх мовників і літераторів приходили письменники-краяни П. Й. Капельгородський, О. І. Ковінька, П. З. Івашенко (Ванченко), Ф. Т. Жилко, Ф. Т. Кравченко (Т. Орисіо). Приїздили до полтавського вишу знамениті П. Г. Тичина та М. П. Бажан (1935), А. В. Головка, О. І. Безименський, П. Г. Антокольський, Л. С. Первомайський (1936). Кожна така зустріч ставала подією, давала поштовх бесідам, літературним дискусіям, виставам, іншим виховним заходам.

Факультет провів низку краєзнавчих екскурсій, започаткував відзначення Шевченківських днів. Полюбилися філологам відвідування прем'єрних вистав, вечори музичної творчості тощо. Однак кожен із виховних заходів мусив мати ідеологічне навантаження, що від початку 1930-х рр. набуло гіпертрофованих форм. Студентів зобов'язували ретельно вивчати матеріали з'їздів і пленумів, статті та промови партійних діячів, передусім Сталіна. У лавах святкових колон майбутні філологи та їхні викладачі марширували на демонстраціях, а лектори та студентські агітбригади регулярно навідувалися до підприємств, колгоспів і радгоспів, оспівуючи «краще й веселіше життя».

Наказом Наркома освіти УСРР від 26.05.1936 р. № 341 у педагогічних інститутах запровадили письмові державні іспити. У професійній значущості філологічних знань і вмінь переконалися всі, адже того року багатьох студентів вишу не допускали до екзаменаційних випробувань саме через незадовільно написані диктанти з української та / або російської мов. Їм на допомогу прийшли кафедри філологічного факультету, організувавши вечірні заняття.

Педінститут відкрив консультативні пункти заочного відділу: полтавський, красноградський, кременчуцький, лубенський. Викладачі-філологи

віздили для роботи зі студентами й водночас допомагали місцевим учителям методично, а ті щедро ділилися своїм досвідом, збагачували колег цікавими ідеями.

Під гаслами поліпшення радянської освіти наприкінці 30-х рр. XX ст. відбувалось укрупнення факультетів окремих педагогічних інститутів. У зв'язку з цим до Полтави прибули студенти з Кременчуцького, Лубенського й Сумського педінститутів, де словесні факультети закрилися. Мовно-літературний факультет, на якому станом на 1.09.1940 р. навчалось 657 осіб на денній формі навчання і 1596 заочників, за своєю чисельністю в рази перевершив інші факультети вишу.

Від вересня 1937 р. по вересень 1941 р. деканом мовно-літературного факультету Полтавського педагогічного інституту був І. Т. Чирко. Він уміло організовував роботу підрозділу в передвоєнний період, приділяв увагу розвитку інтелектуального потенціалу факультету, всім видам роботи зі студентами денної та заочної форм навчання.

Про заочний відділ факультету слід сказати окремо, адже він уславився геніальним випускником. У 1936–1938 рр. тут навчався видатний український педагог-реформатор, мислитель, письменник В. О. Сухомлинський. Пізніше цей відомий усьому світові вчитель української мови й літератури пригадував: «Мені випало щастя два роки навчатися в Полтавському педагогічному інституті. <...> Кажу випало щастя, бо нас, двадцятирічних юнаків і дівчат, оточувала в Полтавському педагогічному інституті атмосфера творчої мислі, допитливості, жадоби до знань. Я з гордістю називаю Полтавський педагогічний інститут своєю alma mater... Нам, майбутнім філологам-словесникам, зуміли заронити в серце живучі зерна любові до слова, до літератури – це, на мою думку, найголовніше» [16, с. 28].

Василь Олександрович із глибокою повагою відгукувався про своїх наставників. Доцент А. А. Москаленко, який викладав курс мовознавства й сучасну українську мову, за словами В. О. Сухомлинського, «прищепив чутливість до чистоти, виразності мови», «навчив <...> дорожити своїми переконаннями». Професор російської мови Б. Д. Рабинович учив над усе цінувати істину. Викладач західноєвропейської літератури А. М. Гуренко спонукав до прочитання художніх творів. Викладачі української літератури П. К. Падалка й К. І. Козубенко запалили душу розповідями про літературну Полтавщину. Природжений вихователь, доцент В. С. Оголевець – викладач теорії літератури та історії російської літератури – приваблював безмежними знаннями, стилістично досконалим мовленням [10, с. 7].

Сьогодні можемо з гордістю констатувати, що саме філологічний факультет дав надійне теоретичне опертя студентів Сухомлинському, благословивши його на служіння своєму великому народові та маленьким українцям зокрема.

Упевнюємося, що кращі викладачі та студенти факультету в умовах лінгвоциду, тотального наступу на свободу слова не зрікалися цілеспрямовано й послідовно знищуваних якостей інтелігенції: порядності, незалежності думки, гідності, патріотизму.

У липні 1941 р., шойно на мовно-літературному факультеті завершилися державні экзамени, чимало викладачів і випускників стали солдатами. Серед перших мобілізованих – філологи П. К. Падалка, Г. А. Нудьга, І. Г. Ткаченко, А. М. Гуренко та ін. Відвагою в боях відзначився лейтенант О. Й. Данисько; здобув орден Слави й інші бойові нагороди снайпер В. В. Белий; героїчно командував стрілецькою ротою М. В. Семиволос; боронив рідне небо авіатор М. А. Крестинін; відчайдушно громив ворога старшина-танкіст П. К. Падалка; ніс службу на Балтійському флоті В. П. Валувєв, начальником штабу воєнної розвідки був О. К. Міщенко; телефоністом у стрілецькому полку – В. Я. Савельєв; невтомно рятувала поранених красуня-медсестра О. Ф. Ганич; воював, а згодом опікувався підготовкою бойової зміни офіцер І. Т. Чирко; демобілізувався у військовому званні капітана Д. І. Ганич; орденоносцем повернувся до рідного вишу молодший лейтенант Г. Т. Линник. Працівники факультету з перших тижнів війни допомагали в евакогоспіталі № 1055, брали участь у спорудженні оборонної лінії. Евакуйовані співробітники інституту, зосібна філологи М. Ф. Кривчанська, О. І. Чуругіна й інші, наближали перемогу на трудовому фронті [10, с. 8].

Однак евакуюватися змогли не всі. На окупованій території залишилися 39 із 76 викладачів (3-поміж них філологи Є. М. Кудрицький, В. С. Оголевець, А. І. Сичова, Ф. І. Пошивайло) та 725 з 850 студентів. Після перемоги над фашистами майже всіх викладачів, які не емігрували з країни, радянська влада визнає колаборантами за самим фактом їхнього перебування на окупованій території та покарає багаторічним ув'язненням або заборонаю на професійну діяльність за фахом.

Після визволення краю від нацистів педагогічний виш відновив роботу (15.11.1943 р.). Будівлю, де навчалися філологи, окупанти розграбували та знищили доценту, тому вимушено організували навчання у другу зміну в трьох наданих міською владою навчальних приміщеннях.

Було проведено реєстрацію студентів, у ході якої з'ясувалося, що повоєнна філологічна родина налічувала 184 вихованці. Понад третину склали першокурсники, яких на українське відділення зарахували 35 осіб, на російське – 34.

Очільник факультету М. С. Воскресенський пригадував: «Я як декан мовно-літературного факультету мав провести в перший день занять загальні збори. Зібрались у зовсім порожній кімнаті <...>, я і студенти стояли, бо не було на чім сісти. “Дорогі то-

вариші, після двох років перерви ми знов сьогодні зібралися, щоб...” – розпочав я своє вітальне слово. Але щось стиснуло горло. Щоб заспокоїтись, став дивитись у вікно. За хвилину-дві набрався сил і подивився на слухачів: сльози, нестримні сльози залили обличчя студенток. Ці збори були найурочистішими...» [10, с. 8].

Микола Сергійович запам’ятався колегам і вихованцям мудрим порадником і людиною слова. Він переконував майбутніх філологів, які мали значну перерву в навчанні, в тому, що їм потрібно надзвичайно багато працювати, щоб повторити вивчене раніше і здобути нові знання.

Ще йшла війна. Бракувало кваліфікованих викладачів, навчальної літератури, словників, зошитів. Повоєнні зими випробовували морозами та сніговіями. Люди стомлювалися фізично, бо у вільний від занять час розбирали руїни на вулицях міста, допомагали відновлювати корпуси інституту, заготовляли дрова, доглядали за пораненими в госпіталях. Не витримуючи перевантажень, часто йшли зі своїх посад керівники: від грудня 1943 р. по серпень 1944 р. обов’язки декана виконував професор С. М. Смоленський, а від серпня 1944 р. по липень 1945 р. – доцент В. Ф. Осмоловський.

Та, протиставивши обставинам незламну силу духу, колектив філологічного факультету в повному обсязі виконав навчальний план 1943–1944 навчального року. Восьмого серпня 1944 р. відбувся перший повоєнний випуск учителів української мови та літератури і російської мови та літератури. Випускників мовно-літературного факультету педінституту було 18, мовно-літературного факультету вчительського інституту – 68.

У 1945–1946 н. р. на роботу та навчання поверталися демобілізовані. Наприкінці 1945 р. мовно-літературний факультет удруге очолив І. Т. Чирко [10, с. 9]. Як зауважували колеги, його «морально стійка» вдача відповідала суворому щоденню повоєнного періоду [10, с. 9]. На посаді керівника факультету стриманий і далекоглядний І. Т. Чирко пропрацював чотирнадцять років, до 1959-го.

У 1945–1946 навчальному році філологічні спеціальності опановували вже 305 студентів. Звітна документація факультету інформує, що тогорічних випускників головно розподілили на роботу в міста й села Західної України.

Другий післявоєнний навчальний рік ознаменувався пам’ятною подією: постановою Ради міністрів СРСР № 2766 від 28 грудня 1946 р. Полтавському педагогічному інституту присвоїли ім’я В. Г. Короленка. Із цієї нагоди нагородили значками «Відмінник народної освіти» І. Т. Чирка, П. К. Падалку, О. І. Чуругіну. Студентам-відмінникам, які виявили активність у громадському житті, почали

призначати іменні стипендії. 1946 р. на філфаці вперше з’явилося двоє королєнківських стипендіатів.

Науковий рівень професорсько-викладацького складу зріс, адже успішно захистили дисертації М. А. Крестинін, П. Ю. Кикоть, М. Ф. Кривчанська, Т. І. Марусич, В. Я. Матвеева, П. К. Падалка, Л. Л. Рогозін, І. Т. Чирко. Крім того, факультет узяв на роботу випускників аспірантури й фахівців-філологів, переведених з інших вишів (з-поміж них М. Т. Безкишкіна, Г. Н. Ворона, Г. П. Денисовець, П. С. Дудик, П. К. Загайко, О. К. Міщенко, Є. Є. Радченко, В. Я. Савельєв, Д. І. Ганич, О. Ф. Ганич) [10, с. 10].

Відповідно до наказу № 708 Міністерства вищої освіти СРСР від 05.05.1951 р. «Про об’єднання факультетів і відділів педагогічних і учительських інститутів Міністерства освіти УРСР» у Полтавському педагогічному інституті історичний факультет і факультет мови та літератури об’єднали в історико-філологічний факультет. У 1950-х рр. майбутні філологи здобували вищу освіту за двома спеціальностями: «Російська мова і література», «Українська мова і література». 1955 р. набули чинності нові навчальні плани, відповідно до яких змінилися спеціальності: «Російська мова, література та історія», «Українська мова і література та історія», а від 1957-го – «Російська мова, література та співи».

На п’ятьох кафедрах факультету – української літератури (завідувач – доц. П. К. Падалка), російської та зарубіжної літератури (завідувач – доц. І. Т. Чирко), російської мови (завідувач – кандидат філологічних наук В. Я. Савельєв), іноземних мов (завідувач – ст. викл. О. І. Чуругіна), української мови (завідувач – доц. М. Ф. Кривчанська) – кипіла наукова робота, підсумки якої щорічно підбивали на науково-теоретичних конференціях або на урочистих зібраннях із нагоди видатних і ювілейних дат. Авторський колектив у складі П. К. Падалки, П. Ю. Кикоть, О. Й. Даниська, вчителя Г. К. Штепенко підготував підручник з української літератури для 8 класу (1957). Розвідки студентів виходили друком як збірник наукових праць.

21 вересня 1955 р. Міністерство вищої освіти СРСР видало наказ «Про поліпшення викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах». У вишах започатковувалося викладання іноземних мов з I по IV курси. Викладачі кафедри іноземних мов проводили різноманітні заходи, що сприяли оволодінню іноземними мовами. Запрацювали гуртки розмовної мови і перекладу, студентський іншомовний радіовузол у приміщенні кафедри, факультативи.

Майбутніх філологів з року в рік більшало. Станом на 1 вересня 1962 р. на філологічному факультеті навчалось 612 студентів (на денному відділенні – 48, на заочному – 436), які проходили підготовку за двома спеціальностями: 2102 – українська мова та література; 2108 – російська мова та література.

Факультет став лідером у громадській роботі, активно включившись у проект перетворення Полтави в місто зразкової праці й побуту. Майбутні вчителі взяли шефство над Жовтневим (нині Корпусний) парком, де впорядковували газони і клумби, висаджували квіти, доглядали за деревами, стежили за чистотою.

1966 р. – ще одна серйозна реорганізація. 15 червня 1966 р., керуючись наказом № 233 міністра вищої й середньої освіти СРСР, ректорат Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка подав клопотання поділити історико-філологічний факультет на два – історичний і філологічний.

Отже, від 1966 р. філологічний факультет знову дістав статус самостійного підрозділу вишу й зосередився на підготовці майбутніх учителів української мови та літератури на своєму українському відділенні й російської мови та літератури на російському відділенні.

Деканом факультету від 1966 р. по 1974 р. працював О. К. Міщенко. Випускник Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, кандидат філологічних наук, доцент, О. К. Міщенко був глибоким знавцем російської радянської літератури, пунктуальним, справедливим адміністратором [10, с. 11]. Під його керівництвом факультет апробував контрольно-семінарську систему, що ґрунтувалася на скрупульозному облікові поточних оцінок. Зростала роль самостійної роботи студентів.

У 1960-х рр. употужнилася студентська наука, зокрема в гуртках під керівництвом О. К. Міщенка, В. Я. Савельєва, П. Ю. Кикоть, О. Й. Даниська, В. В. Белого. Гуртківці досліджували тематику, споріднену з науковими інтересами своїх керівників, мали спільні публікації, підтверджені експериментально результати курсових і дипломних робіт. Від 1965 р. студенти-філологи – учасники-переможці інститутських конкурсів на кращу дослідницьку роботу.

1966 р. посів особливе місце у факультетській історії й тому, що на російське відділення приїхали навчатися студенти з Узбекистану. Невдовзі, 1971 р., викладачі й студенти вітали вже і представників Казахстану.

Середовище щоденного спілкування полтавського студентства розширилося, а виховні заходи увиразнилися спрямованістю на зближення культур. Стало традицією відзначати Дні Казахської й Узбекиської РСР, улаштовувати вечори поезії, концерти народної пісні, майстер-класи національної кухні тощо. У такі миті факультет уражав кольорами й розкішними гаптуваннями національних строїв, дзвенів мелодіями казахських кобизів, сибизгів, узбецьких іджаків, танбурів, дутарів, домбр, озивався ритмозвуками дангир і дойр. Студенти зі Сходу створили вокально-інструментальний ансамбль «Дустлик» («Дружба»), й за кілька років він виборов срібну медаль лауреата республіканського підсумкового фестивалю самодіяльного мистецтва.

Міжкультурний діалог, який завдяки оновленню національного складу студентів факультету став реальністю, уплинув не лише на студентів, а й на форми та стиль роботи кураторів, яким доводилось опікуватися й навчально-виховними, і побутовими справами. Надійними, мудрими, доброзичливими наставниками молоді зарекомендували себе В. П. Андерш, І. Т. Бабич, І. Г. Бацула, В. М. Березовська, Я. Г. Вовк, Н. Д. Волкова, Г. Н. Ворона, О. Ф. Ганич, А. Ф. Дзюбенко, Р. І. Дмитренко, В. М. Єрмак, П. К. Загайко, В. М. Костенко, В. М. Котельчук, М. А. Крестинін, Г. М. Кудрявцева, Н. П. Лебідь, В. І. Мартусь, В. І. Мацапура, М. В. Нещадіна, А. В. Оголевець, Г. Г. Сидорова, В. В. Синицький, А. П. Тюнін, Н. В. Хоменко, Н. О. Шахова, В. І. Шепелева й інші викладачі факультету.

Дійову допомогу студентам у поглибленні знань та формуванні навичок виховної роботи надавав створений 1968 р. факультет громадських професій (ФГП). Його декан – старший викладач кафедри іноземних мов Н. Д. Волкова. На початку свого існування факультет мав 5 відділень, де слухачі оволодівали професіями лекторів, керівників художньої самодіяльності, інструкторів фізичної культури тощо. У рік його заснування на ФГП навчалось 814 студентів інституту, а 1978 р. – 2125. У тій понад двотисячній когорті майбутніх освітян, яка злагоджено крокувала стежками професійного самовдосконалення, левову частку становили допитливі й ініціативні словесники.

Непохитний пріоритет факультету – наукова робота. 1971 р. викладачі почали виконувати комплексні міжкафедральні теми. Колективи кафедр російської та української мов працювали над проблемою розвитку літературних норм і специфіки художнього тексту та стилістичних прийомів як засобів зображальності. Кафедра української літератури досліджувала особливості літературного процесу 1920–1950-х рр. Доценти О. Ф. Ганич, Ф. М. Неборячок, Є. Є. Радченко підготували низку праць про творчість Володимира Сосюри, Миколи Бажана, Андрія Малишка. Колектив кафедри російської та зарубіжної літератури розробляв комплексну тему з вивчення творчості В. Г. Короленка.

Робота над темою «Лексика і фразеологія російської й української мов та вивчення їх у школі» дала унікальні наслідки: лексикографічна термінографічна праця Д. І. Ганича (у співавторстві з І. С. Олійником) «Російсько-український словник», видрукувана головним видавництвом республіканського об'єднання «Вища школа», витримала кілька видань. Філологічний факультет уперше став патримоніумом словника-бестселера, що за рівнем лексикографічного опрацювання та своїм предметно-тематичним розмаїттям відповідав потребам багатотисячної різновікової аудиторії користувачів і не втратив своєї

значущості досі. Символічно, що лексикографічний успіх учених збігся в часі з періодом небувалою розвою та педагогічної слави інституту.

Із перших днів перебування на посаді ректора І. А. Зязюна факультет відчув подих прийдешніх змін. Новаторські кроки в реорганізації навчально-виховного процесу, трудова дисципліна, убоління кожного за спільну справу як засадничі чинники педагогіки Добра забезпечили творчий прорив 1975–1990 рр. У 1979–1980 навчальному році філологи почали вивчати дисципліну «Основи педагогічної майстерності». Інноваційний курс, який на факультеті викладали блискучі наставники Н. М. Тарасевич, Л. В. Крамущенко, М. О. Цуркава, містив елементи театральної педагогіки, ораторської майстерності, заглиблював майбутнього вчителя в педагогічну мудрість А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. З ініціативи ректора філологічний факультет розбудовував студентське самоврядування. Діалог зі школою забезпечували безвідривні практики. Архівні документи переконують у тому, що майбутні словесники середини 1970-х – 1980-х рр. знали всіх учителів-новаторів міста й області, неодноразово вирушали в педагогічні експедиції по всій країні, щоб пересвідчитися в ефективності ідей педагогіки співробітництва.

1974 р. упровадили періодичну атестацію успішності студентів усіх курсів, що дало змогу вчасно виявляти тих, хто відстав у навчанні, й організувати для них додаткові заняття.

Зрозуміло, що масштабні за задумом і суспільним резонансом ректорські почини потребували суголосної роботи, чітко скоординованого управління діяльністю кожної кафедри. Найбільший в інституті факультет повила за собою його випускниця 1962 р., кандидат філологічних наук, доцент О. Д. Бондаревська – декан філологічного від 1975-го по 1989 р. [10, с. 14].

Людина дії, вимогливий, упевнений у собі лідер, вона цікавилася великими й малими справами, пропонувала, консульгувала, радила, вимагала результатів, тішилася перемогами. Ольга Дмитрівна вибудовувала факультетську стратегію розвитку відповідно до всіх тих новацій, які впроваджував інститут, однак усякчас плекала самобутність філологічного.

У 1980-х рр. під її керівництвом науковці-філологи проводили виїзні засідання у школах області, співпрацювали з педагогами, допомагали в обладнанні кабінетів, аналізували експериментальні уроки тощо. Викладачі факультету проникливо відстежували паростки інноваційних підходів у практичній діяльності шкільних філологів, вивчали передовий досвід.

Завирувало розмаїття форм і виховних заходів на факультеті. Відбувалися диспути, літературні вітальні, читацькі конференції, концерти й конкурси. Творчим майданчиком поетичного слова стала літе-

ратурна студія «Заспів» (керівник – доц. Є. Є. Радченко). Філфаківці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. – активні бійці студентських загонів, які щороку допомагали працівникам ланів у збиранні врожаїв овочевих культур, виїздили на трудові десанти в радгоспні сади, працювали на підприємствах харчової промисловості, споруджували дитячі садки, школи.

1989 р. на благоносному ґрунті філфаку просло два окремих факультети – української філології та російської філології. Перший із новостворених упродовж шести років очолювала О. Д. Бондаревська, була його обличчям, берегинею і залишається його живою легендою. Зоріє правдивою мудрістю слово увінчаного професійною славою Навчителя до сучасної молоді: «Шановні студенти! Я вам бажаю одержувати якомога більше знань, умінь і навичок. Це ваш багаж на все життя. Запам'ятайте, що вчитися потрібно не до старості, а до смерті, бо якщо зупинитися, то відстанете, будете нецікавими людьми і ніколи не заслужите оплесків, як ті з вас, котрі пішли вперед. Будьте чесними, правдивими, вимогливими і добрими, пам'ятайте тих, хто навчав вас добру, вкладав у вас частину свого серця. Не розгубіть тієї щирості, теплоти, завжди несіть людям радість. Принесена радість, принесене щастя людині повернеться до вас стократ, і посіяне лихо принесе вам стократне лихо. Тому від лиха відмовляйтеся, а щастя і добро примножуйте! Щоденна праця над собою, сумлінне виконання своїх обов'язків, щирість, чесність, творче ставлення до дорученої справи, вимогливість у першу чергу до себе, а потім до інших – ось запорука успіху...» [17, с. 78–79].

Деканом факультету російської філології від 1989 р. по 1996 р. працювала випускниця Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, учений-літературознавець, кандидат філологічних наук, доцент Н. В. Хоменко. Згодом Наталія Василівна стала деканом потужної академічної громади – знову об'єднаних восени 1996 року факультетів української та російської філології. Інтелігентна, доброзичлива, справедлива, відкрита до діалогу, Н. В. Хоменко поклала 16 років життя на вітвар процвітання факультету. Під її орудою філологічний отримав кваліфікаційну характеристику підрозділу четвертого рівня акредитації, значно розширився і зміцнів професійно: пройшли ліцензування нові спеціальності, сформувалось іноземне відділення [10, с. 12].

Наталія Василівна допомагала колегам у проведенні наукових конференцій, присвячених творчості видатних полтавців М. В. Гоголя, І. П. Котляревського, В. Г. Короленка, сприяла відновленню 1999 р. наукового, публіцистичного, художньо-літературного альманаху «Рідний край», виходу у світ факультетської газети «Філолог», виступила натхненником створення самодіяльних колективів: фольклорного

гурту «Жива вода», театру «Факультет F», ансамблю бандуристок. За особливе вміння підтримувати в складних ситуаціях, бути прикладом чесної праці її високо шанували колеги-однодумці і студенти.

Декан Н. В. Хоменко впродовж дев'яти років (1996–2005) упевнено керувала великим колективом в умовах зміни орієнтирів розвитку вищої школи на входження до освітнього простору Європи. То був період, насичений новачками. 2004 р. уведено державні стандарти підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України на засадах ідей Болонського процесу. Факультет розпочав запровадження кредитно-модульної системи навчання. Кафедри розробляли навчальні та робочі навчальні програми, укладали навчально-методичні комплекси, пакети комплексних контрольних робіт тощо. Потребувала особливої уваги організація та якісне забезпечення самостійної роботи студентів, оскільки саме на цей вид діяльності припадала значна кількість годин.

Упродовж 2005–2009 рр. очільником філологічного факультету (з 2008 р. факультету філології та журналістики) був доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Академії наук вищої освіти України М. І. Степаненко. Талановитий випускник факультету, знаменитий український учений і громадський діяч, натхненник багатьох добрих справ, людяний і розсудливий Микола Іванович упевнено повів підрозділ дорогою педагогічної мудрості, високого служіння Слову, наукової звитяги. Декан зробив усе можливе, щоб відкрити на базі факультету спеціальність «Журналістика» (2008), налагодити міжнародну співпрацю з провідними вишами й науковими установами України та світу. Він лелівав традиції, усякчас прагнути зроблене й досягнуте примножити, розгледіти і впровадити нове, прогресивне. Вагомо зріс науковий потенціал професорсько-викладацького колективу факультету, побільшало студентських перемог на олімпіадах і конкурсах. Факультет філології та журналістики збагатився Музеєм народної артистки України, Героя України Раїси Кириченко (2006), новими виданнями, виховними й культурними проектами. Досягли співочих вершин народний фольклорний ансамбль «Жива вода» імені Павла Бакланова (художній керівник – Л. М. Бакланова), вокальний гурт «Стрибожі внуці», інші творчі колективи.

Наукові й організаторські здібності, людські чесноти Миколи Івановича, довіра й пошана філологічної родини вплинули на університетську спільноту: 2009 р. М. І. Степаненко дістав номінацію на ректорську посаду.

Заступниками декана М. І. Степаненка в різні роки сумлінно й добросовісно працювали доценти К. В. Дегтярьова, Н. І. Криницька, С. О. Лебеденко, О. В. Орлова, Л. О. Сологуб, Н. І. Тарасова, Л. А. Чередник, ст. викл. Н. С. Шкарупа; надійним соратником, однодумцем і правою рукою його вже у статусі ректора залишається С. І. Тарасенко.

Успіхи й трудові звершення своїх попередників на посаді взяв за взірць декан факультету 2009–2018 рр. – знавець іноземної філології, кандидат історичних наук, доцент В. В. Кононенко. Володимира Володимировича вирізняла особиста відповідальність за кожну колективну справу, ввічливість, урівноваженість, чемність, вміння бути самокритичним і уважним до колег і студентів. Він усіляко сприяв активізації міжнародної науково-освітньої діяльності факультету, забезпечував запровадження інноваційних технологій у навчальний процес, заохочував студентів до наукових досліджень, організовував їхню участь у конференціях, конкурсах, олімпіадах, виставках, дбав про збереження й розвиток матеріальної бази факультету, про розбудову студентського самоврядування.

Опліч із Володимиром Володимировичем творчо й сумлінно розв'язували проблеми навчальної, виховної, наукової діяльності, організації практик заступники декана 2009–2018 рр.: доценти К. В. Дегтярьова, І. І. Капустян, О. Б. Кирильчук, Л. Л. Король, Н. Г. Кравцова, Л. М. Литвин, Л. О. Сологуб, Н. І. Тарасова, Л. А. Чередник, Л. М. Черчата; старші викладачі Н. А. Кришталь, З. М. Таран, асистенти, кандидати філологічних наук Л. В. Дейна, Н. М. Лукаш.

2009 р. сталася знаменна подія – вчительці Полтавського міського ліцею № 1 імені І. П. Котляревського, випускниці (1981) філологічного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Т. І. Балагурі Указом Президента України В. А. Ющенка № 635/2009 від 19.08.2009 р. за визначний особистий внесок у розвиток національної освіти, запровадження інноваційних методів навчання і виховання молодого покоління, плідну педагогічну діяльність присвоєно звання Герой України із врученням ордена Держави. Високою державною відзнакою своєї талановитої випускниці факультет філології та журналістики ПНПУ імені В. Г. Короленка вкотре потвердив свою спроможність плекати еліту вітчизняної педагогіки.

На сучасному етапі розбудова освітньо-наукового середовища факультету спирається на демократичні традиції управління. На виборах декана факультету 2018 р. перемогла кандидат педагогічних наук, доцент О. Б. Кирильчук. Залюблена в педагогічну працю, повсякчас готова дати пораду й допомогти Оксана Борисівна словом і ділом надихає колектив на нові звершення.

Відають свої серця студентам заступники декана: з навчальної роботи – доцент І. М. Тимінська, старший викладач Н. А. Кришталь, доцент Г. М. Таловири, із виховної роботи – кандидат філологічних наук, асистент Л. В. Дейна, з наукової роботи – кандидат філологічних наук, асистент Р. Г. Шрамко, з питань практик – доктор філологічних наук, доцент Л. Л. Нежива. Злагоджено працює команда диспет-

черів (Н. В. Кисла, В. М. Біловусько, Л. В. Британ), колектив навчальної лабораторії факультету (Я. А. Шпилько, Є. С. Крейс, Ж. Г. Саркісова, Г. С. Славко).

Сьогодні факультет філології та журналістики – флагман у навчанні, науці, громадському й культурному житті, у міжнародній діяльності. Тут виховують освітян, редакторів, журналістів, перекладачів, філологів – цвіт і надію України. Загальний контингент студентів на 1 жовтня 2018 р. становив близько 1300 осіб [12, с. 107]. Факультет готує фахівців першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за такими спеціальностями: 035 Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно)); 014 Середня освіта (Мова і література (англійська, німецька)); 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)); 014.01 Середня освіта (Українська мова і література); 035.01 Філологія (Українська мова та література); 035.041 Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська); 061 Журналістика.

Віковий досвід підготовки словесників поєднаний з інноваціями навчально-виховного процесу, застосовуваними сімома кафедрами факультету: кафедрою англійської та німецької філології (в. о. завідувача – доцент М. Ю. Рахно); кафедрою журналістики (завідувач – професор Н. Ф. Баландіна); кафедрою загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов (завідувач – доцент Л. Л. Король); кафедрою романо-германської філології (завідувач – доцент Б. В. Стороха); кафедрою світової літератури (завідувач – професор О. М. Ніколенко), кафедрою української літератури (завідувач – доцент В. А. Мелешко); кафедрою української мови (завідувач – доцент І. Г. Павлова).

Гордість факультету – потужні наукові школи професорів М. І. Степаненка, Н. Ф. Баландіної, О. М. Ніколенко – визнаних українською та світовою науковою громадськістю фахівців, під керівництвом яких ведеться підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

Окремо зазначимо, що факультет – осередок національного наукового та літературного процесу. Пригадаймо лише окремі імена відомих словотворців та дослідників: М. Ф. Алефіренко, І. Т. Бабич, Н. Ф. Баландіна, Л. Л. Безобразова, Н. І. Білик, О. Д. Бондаревська, Л. П. Бразов, З. О. Валюх, О. В. Гаран, О. Й. Данисько, Л. В. Дереза, А. М. Дяченко, Ю. З. Жилко, П. К. Загайко, А. Т. Залашко, О. Д. Іваненко, В. Б. Ейсмонт, Н. В. Трикаш, А. І. Костенко, А. Ю. Кузьменко, С. В. Ленська, Т. В. Луньова, Г. Й. Майфет, А. С. Макаренко, Ю. А. Манойленко, П. І. Матвієнко, В. І. Маципура, Л. Л. Нежива, С. О. Нечитайло (Осока), Т. Г. Нікітін, О. М. Ніколенко, С. М. Онищенко, О. В. Орлова, П. К. Падалка, П. П. Ротач, В. В. Сарапін, М. І. Степаненко, П. С. Стороженко, В. О. Сухомлинський,

Н. І. Тарасова, Л. Ф. Українець, Н. Н. Харасайло, Н. В. Хоменко, Б. М. Чіп, Я. І. Шутько та багато-багато інших.

Студенти філологічного – звитязці всеукраїнських олімпіад, учасники проблемних груп, наукових гуртків і творчих лабораторій, різноманітних творчих та наукових конкурсів, науково-практичних конференцій, за матеріалами яких щорічно видають збірники наукових праць.

Навчальний процес проходить в оснащених сучасними технічними засобами аудиторіях. Майбутні філологи поглиблюють знання в науково-методичному центрі якості вивчення англійської мови та зарубіжної літератури, у центрі сучасних медіатехнологій, у комп'ютерному фонетичному кабінеті тощо.

Яскравим і насиченим робить студентське життя добре організоване дозвілля. Гостинно відчиняє двері у світ краси рідного слова «Літературна вітальня», проводяться свята української мови, фестивалі та конкурси з української та зарубіжної літератур, дні іноземних мов, Шевченківське свято, Шекспірівський вечір, Старовинний і Романтичний фестивалі, творчо працюють клуби іноземних мов [12, с. 107].

При кафедрі української літератури діє мистецький центр «Заспів», що єднає всіх, хто не байдужий до поетичного слова й долучений до таїни його творення. Захопленими оплесками глядачі зустрічають виступи народного фольклорного ансамблю «Жива вода» імені Павла Бакланова (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України Л. М. Бакланова), студентських театрів «Факультет F» (директор – Г. І. Радько), «Глобус» (художній керівник – Н. І. Тарасова), англійського театру «Fortune» (художній керівник – В. Л. Кравченко) [12, с. 107]. За лаштунками кожного успішного виступу – нелегка буденна праця, одухотворена творчим єднанням досвідчених майстрів і талановитих молодих артистів.

Діють Музей Раїси Кириченко (куратор – Г. О. Кудряшов), меморіальні кімнати на пошану видатних письменників-земляків (І. Т. Бабича, Л. П. Бразова, М. В. Гоголя, І. П. Котляревського, В. Г. Короленка).

Отже, факультет філології та журналістики, становлення якого хронологічно простежується від перших пагонів філологічної підготовки в Учительському інституті, від яскравого дебюту Полтавського історико-філологічного факультету через низку реорганізацій Полтавського педагогічного інституту на його шляху до високого статусу національного університету, шанує свою історію, розвивається, вдосконалюється, черпає натхнення у Слові, згуртовано крокує вперед.

Література

1. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Книга наказів за 1930 рік. – Арк. 79.

2. Бабенко Л. Політичні репресії 1920–1930-х років у Полтавському педагогічному інституті / Людмила Бабенко // Альманах Полтавського державного педагогічного університету «Рідний край». – 2009. – № 2 (21). – С. 196–209.
3. Булава Л. М. Історія підготовки вчителів географії та природознавства на Полтавщині (1914–2014 роки) : монографія / Л. М. Булава, С. М. Шевчук, О. М. Мащенко. – Полтава : ПОШПО, 2015. – 162 с.
4. Ващенко Г. До історії національних рухів у Полтаві і на Полтавщині (Спогади). Кн. 5. (Ч. 5–91) / Г. Ващенко // Визвольний шлях. – 1955. – С. 75–80.
5. Викторов С. О. Семидесятник С. Я. Оголевец / С. О. Викторов // Вопросы истории. – 1968. – № 1. – С. 211–213.
6. Волнин А. К. Антон Семёнович Макаренко в учительском институте. Воспоминания / А. К. Волнин // Учебно-воспитательная работа в детских домах. – 1941. – № 2–3. – С. 117–124.
7. Записки Полтавського ІНО. Т. I. – Полтава : [б. в.], 1925. – 159 с.
8. Звідомлення Української Академії наук у Києві. – К. : [б. в.], 1927. – С. 69.
9. Історико-філологічному – 80: минуле і сьогодення [упоряд. Л. Л. Безобразова, Б. В. Год, О. П. Єрмак, В. Є. Любурець, Н. В. Хоменко]. – Полтава : [б. в.], 1998. – 36 с.
10. Історія факультету філології та журналістики (до дев'яностої річниці заснування). – Полтава : [б. в.], 2009. – 62 с.
11. Король Л. Кафедра загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов на порозі 100-літнього ювілею / Л. Король, Л. Черчата // Наукові ракурси : зб. наук. пр. / упоряд. Король Л. Л., Черчата Л. М. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. – Вип. 1. – С. 4–18.
12. Кирильчук О. Історія та сучасне освітньо-наукове середовище факультету філології та журналістики ПНПУ імені В. Г. Короленка / Оксана Кирильчук // Альманах Полтавського національного педагогічного університету «Рідний край». – 2018. – № 2 (39). – С. 106–107.
13. Майфет Г. Pro memoria praeseptoris (Я. Ф. Неврлі) / Г. Майфет ; [упоряд. та вступ. сл. А. Оголевец] // Альманах Полтавського національного педагогічного університету «Рідний край» – 2009. – № 1. – С. 145–150.
14. Наріжний С. Полтавський університет / Симон Наріжний // Тризуб. – 1930. – № 6. – С. 7–10 ; № 8. – С. 1–14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://histpol.pl.ua/ru/?option=com_content&view=article&id=12292. – Назва з екрану, 17.04.2019.
15. Орел Ю. В. Українізація освіти у період визвольних змагань 1917–1921 років / Ю. В. Орел // Архіви України. – 2017. – № 3–4 (308–309). – С. 7–24.
16. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка – 100 років на освітньому Олімпі : [історичне ювілейне видання] / за ред. М. І. Степаненка. – К. : Логос Україна, 2014. – 159 с.
17. Радько Г. Дивосвіт Ольги Дмитрівни Бондаревської. Розмисли з нагоди ювілею // Альманах Полтавського державного педагогічного університету «Рідний край». – 2011. – № 1. – С. 71–79.
18. Тарасов В. Н. В Полтавском учительском институте (Из воспоминаний об А. С. Макаренко) / В. Н. Тарасов // О педагогической деятельности А. С. Макаренко. Труды института теории и истории педагогики. – М. : АПН РСФСР. – Вып. 38. – 1952. – С. 143–150.
19. Ткаченко А. В. Поезія та проза педагогічної дороги Антона Макаренка / А. В. Ткаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.pnpu.edu.ua/makarenkiana/1860>. – Назва з екрану, 17.04.2019.
20. Тонконог І. В. Аналіз ідей педагогічної майстерності вчителя в спадщині О. А. Левитського (1872–1947) / І. В. Тонконог // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2016. – № 9(5). – С. 43–47.
21. Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі ЦДАВО України). – Ф. 166. – Оп. 1. – Спр. 1101. – Арк. 70.
22. ЦДАВО України. – Ф. 707. – Оп. 229. – Спр. 6. – Арк. 43.
23. Шевчук М. Олександр Костянтинівич Волнін – перший директор Полтавського вчительського інституту / Микола Шевчук // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Мелітополь : [б. в.], 2016. – С. 294–296.

